

KAFKASYA'DAN ANADOLU'YA BİR KARAÇAY KÖYÜ: KONYA-BAŞHÜYÜK

From The Caucasus to Anatolia, a Karachay Village: Konya-Başhüyük

Ömer KARATAŞ***

Öz: Karaçaylılar Kafkasya'nın kadim halklarından biridir. Karaçay halkı ve toprakları tüm Kafkas halkları gibi Rus işgaline maruz kalmıştır. Rusların işgal sonrasında bölgeye yerleşmesi ve buradaki yönetimini oturtma faaliyetleri bölgede bazı sonuçlara sebep olmuştur. Bu sonuçlardan en öne çıkan ise Kafkas halklarının anavatanlarından sürülmeleri ya da zorunlu olarak buraları terk etmeleri gösterilebilir. Bu bağlamda Karaçaylılar 1885 ve 1905 yıllarında Osmanlı Devleti'ne iki büyük kitlesel göç gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmamızda Kafkasya'dan Konya-Başhüyük köyüne Karaçaylıların göçünü Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve sözlü tarih çalışmalarından elde ettiğimiz bilgilere dayalı olarak ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Karaçay, Osmanlı Devleti, Göç, Başhüyük

Abstract: Karachays are one of the ancient peoples of the Caucasus. Karachai people and like all Caucasian peoples of the lands of the Russian invasion. The Russians invaded the region in the aftermath of the settlement and its management of the table caused some conclusions in the area of activities. This result is what the peoples of the Caucasus front of the fatherland as mandatory the deportation of or here to leave the browser. In this context Karachays 1885 and 1905, the two largest mass migration in the Ottoman Empire. Based on this study, we will discuss the migration of Karachai Başhüyük village of Konya from the Caucasus to the information we obtain from the Prime Ministry Ottoman Archives and oral history.

Keywords: Caucasus, Karachai, the Ottoman Empire, Migration, Başhüyük

Makale Gönderim:
15.10.2015
Kabul Tarihi:
05.12.2015

* Yrd. Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Tarih Bölümü.

** Saha çalışmalarındaki yardımları nedeniyle lisans öğrencilerim Berker Gönülalan ve İlker Yıldırđı'ya teşekkür ederim.

GİRİŞ

Kafkasya tarih boyunca bünyesinde birçok halkı barındırmıştır. Bunlardan biri de Türk topluluklarından olan ve Kafkasya'daki Elbruz Dağı civarı, Laba ve Çerek ırmakları arasında yaşayan Karaçay-Malkarlılardır. Elbruz Dağı'nın batısında Karaçaylılar yaşarken, Malkarlılar bu dağın doğu kısmında varlık göstermektedirler. Yaşadıkları arazinin ismine göre isimlendirilip gruplara ayrılırlar. Bashanlılar, Çegemliler, Holamlılar, Bizingililer, Malkarlılar (bu beşine Ruslar Balkar der) ve Karaçaylılar yaşadıkları yer isimlerine göre aldıkları adlardır. Bunlar tarihsel süreç içerisinde pek çok farklı isimle anılmışlardır. Kabardeyler “Kuşa”, Kırım Tatarları “Kara Çerkes”, Adigeler “Karaşey”, Abhazlar “Akaraç”, Abazalar “ Karça”, Gürcü-Svanlar “Mukrçay”, Osetler “Asi”, Gürcü- Megreller “Alani”, Gürcüler “Karaçiolı” ifadelerini kullanırken, Ruslar XIX. yüzyılda onlara Gorskiy Tatar (Dağlı Tatar), Gortsı (Dağlı), Dağlı Kabardeyler demişlerdir. Karaçaylılar ise kendileri için “Tavlu” ifadesini kullanmışlardır (Tavkul,2007:150-151; Adiloğlu, 2002: 32-33).

Karaçaylıların kökeni ise yapılan arkeolojik çalışmalar sonucu¹ Karaçay-Malkarlıların Hun, Bulgar, Hazar ve Kıpçak Türklerinin soyundan geldiği düşünülmektedir (Tavkul,2007:413).

Kafkasya'nın kadim ahali olan Karaçaylılar diğer Kafkas halkları gibi Rusların bölgede yayılma sürecinde hedefi haline gelmiştir. Bu yüzden Karaçaylılar XIX. yüzyılın başında Ruslarla mücadele etmişlerdir (1806-1912, 1822, 1835-1837, 1845-1846,1853-1855). 1873-1900 yılları arasında ise Karaçaylıların toprakları Ruslarca ellerinden alınmıştır. Bunun sonucunda bazı Karaçay aileleri Osmanlı Devleti'ne göç etmiştir (Türkoğlu, 2001:380; Adiloğlu, 2002: 42-43; Karataş, 2014:525-538).

Karaçaylılar Hasavka Savaşı(1828) (Tavkul 1993: 36-39) sonucunda Rusya'ya mağlup olmuştur. Ve böylece Onların maddi ve manevi tüm varlıkları Rus tehdidi altına girmiştir. Bu tehdit sonucunda Karaçay halkının zorunlu göç süreci başlamıştır. Bu bağlamda Hasavka savaşının hemen sonrasında Karaçay Türklerinden bir gurup Kars civarına göç etmiştir (Tabakçı 2008: 110). Fakat göç edenlerin sayısı ya da göç yollarıyla ilgili fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Bunun yanında Başbakanlık Osmanlı arşivinde Karaçaylılara ait olduğu tespit edilen belgelerden, ilk kitlesel göçlerin 1885'te gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

¹ Aşağı Dinyester ve Tuna civarında ortaya çıkan kazanların Don bölgesinde Novoçerkassk'ta bulunan Bulgar Türklerine ait kazanlar ile benzer olması, Bulgar Türklerinin Azak'tan Tuna'ya göç ettiklerine bir işarettir. A. Miller, aynı kazanların Kuzey Osetya'da da bulunmasının bir neticesi olarak Azak'taki Kara Bulgarların bir bölümünün Kafkasya'ya göçtüğüne ve bunların Karaçay-Malkar halkının ataları olduklarına kanaat getirmiştir. Karaçay'da Humara köyü yakınlarındaki kalıntılar; Töben Çegem ve Laşkuta köylerindeki eserler, Kaşha Tav civarındaki Bulgar kurganı tipindeki mezarlar, Karaçay-Malkarlıların Bulgar Türkleri ile olan bağlarına dair ortaya konan bazı delillerdir. Karaçay-Malkar bölgesinde çıkarılan Runik harfli yazıtlar Karaçay-Malkarlı bilim adamlarınca incelenmiş ve bunların Hun-Bulgar Türkçesine ait olduğu sonucuna varılmıştır (Tavkul,2007:67,69,70).

Karaçaylıların Hasavaka savaşından yaklaşık 57 yıl sonra kitlesel olarak göç etmeleri üzerinde durulması gereken önemli bir konu olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü Rusların Kafkasya'da işgal ettiği yerlerin halkları, işgal neticesinden hemen sonra genelde Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir. Mesela; 1859'dan sonra Dağıstanlılar, Çeçenler ve Kabardeyler, 1864'te ise yoğun olarak Çerkes kabileleri Anadolu'ya göç etmişlerdir (Saydam 2010:81,93). Karaçay halkının kitlesel göçünün bu kadar beklemesinin temel sebebine cevap aramak gerekmektedir. Bu duruma bir cevap Z.Kipkeeva tarafından bize verilmişti. Moskova'da görüştüğümüz Kipkeeva kitlesel göçün gecikmesi "*Rus baskısından çok ekonominin bozulmasından kaynaklandığını*" örnekler vererek açıklamıştı (Z.Kipkeeva, Görüşme yeri Moskova Görüşme Tarihi Kasım 2014). Ayrıca Kipkeeva Karaçay halkının göçünde "*Rus hükümetinin bir kusurunun olmadığına*" dair ekonomik bozulma temelinde açıklamalar yapmıştı. Sayın Kipkeeva'nın bu görüşlerine kısmen katılmaktayız. Fakat Karaçaylıların ekonomik zorluklarla neden karşı karşıya kaldığına da cevap vermemiz gerekir. Bu bağlamda Rus hükümetinin Karaçay arazilerini elinden alarak istediği şekilde taksim etmesi ve buradaki halkın ekonomik faaliyetlerini sınırlandırması yaşanan durumun önemli bir sebebidir. Dolayısıyla buradaki halkın ekonomisinin bozuk olmasının baş aktörünün Ruslar olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Kafkasya'nın kadim ahalisi olan bu halk ancak Rusların bölgeyi işgali sonrasında ana vatanlarından zorunlu olarak göç etmişlerdir.

Karaçaylıların Kafkasya'dan Anadolu'ya ilk kitlesel göçü, 15 Mayıs 1885'te Osmanlı Hükümetiyle geçilen temas neticesinde kendilerine hükümetçe 3 Haziran 1885'te izin verilmesiyle başlamıştır (BOA; Y. A. RES. 29/41H 30 Receb1302 M. 15 Mayıs 1885/H.19 Şaban 1302 M. 3 Haziran 1885). Osmanlı Hükümetince Karaçay Türklerine verilen kitlesel göç izni, onların kendi adlandırmalarıyla "birinci göç dalgası" olarak hafızalardaki yerini almıştır. Bu göç Kafkasya'da "Birinci Stampulçula" (Tabakçı 2008, 104) yani ilk İstanbulcular adıyla anılmıştır.

İlk göçten yaklaşık on sekiz yıl sonra Karaçaylılar, Rusya'nın Karaçay halkı üzerindeki faaliyetlerini arttırması neticesinde, bir kez daha Osmanlı topraklarına göç etmek için teşebbüse geçmişlerdir. Bu teşebbüsün Osmanlı Hükümeti'ne iletilmesi telgraf aracılığıyla olmuştur. Bahsettiğimiz telgraf da şöyle özetlenebilir:

Rusya hükümetinin kabilemiz ahalisini (Karaçaylıları) İslam karındaşlarımıza karşı askerliğe sevk etmek istemektedir,

Erkek ve kız çocuklarımızı Rusça okutmak suretiyle Ruslaştırmak istemektedir,

Rusya, Ruslaştırma politikasının tatbiki için her karyede (köyde) mektepler açmakta ve bu mekteplere gitmeyi zorlamaktadır,

Rusya, Hıristiyanlaştırma teklifinde bulunmaktadır ².

Yukarıdaki telgrafi Osmanlı Hükümeti'ne gönderen ve ikinci göçün önderliğini yapan önderler Silpağarlanı Abek, Kurğaklanı Ramazan Efendi, Golalanı Osman Hacı, Karabaşlanı Tuvğan Biy'dir.

1905 yılının 25 Kasım günü, Novorossisk limanından bindikleri iki gemiyle ilk Karaçaylı kafilesi, İstanbul'a hareket etmiştir. Böylece, "Ekinçi Stampulçula" yani İkinci İstanbulcular, denilen Karaçaylılar da Türk topraklarına ayak basmışlardır. Belgelere göre, 1905'teki ilk kabile 368 aile 3497 nüfustan ibarettir. Ancak Karaçay Türkleri sadece bu kabileden ibaret değildir. 1906'da Kurğaklanı Ramazan Efendi'nin önderliğinde 300 aile 1500 nüfustan oluşan ikinci kabile de İstanbul'a gelmiştir. Ayrıca aynı dönemde Malkarlılardan da 1000 kadar kişi Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Böylece 1884-1887 ve 1905-1906 dönemlerindeki iki göç dalgası sonucunda 10 binden fazla Karaçay-Malkar Türkünün Osmanlıya göç ettiği görülmektedir. Bu tarihlerde Karaçay ve Malkarya'nın (Balkarya'nın) nüfusu 60 bine yakın olduğu düşünülürse göçmenlerin oranının ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmış olacaktır (Tabakçı 2008, 106. Tavkul 2003, 46; Yılmaz 1996, 191-195).

Çalışmamızda, "Ekinçi Stampulçula" yani İkinci İstanbulcular, denilen Karaçaylıların Konya Başhüyük'e iskânları, Başbakanlık Osmanlı Arşiv kayıtları ve saha çalışmalarında elde ettiğimiz verilere dayalı olarak ele alınacaktır.

Başhüyük'e İskân

Osmanlı Hükümeti'nin, Anadolu'ya göçmenlerin iskânı için düşündüğü yerlerden biri Konya vilayetidir. Buraya göçmenler için 6719 dönüm arazi ayırmıştır (A.MKT. UM. 525/26). Göçmenlere ayrılan bu miktar arazinin bir kısmına Karaçay halkının iskân edilmesi de tasarlanmıştır.

Osmanlı Devleti Kafkasya'dan kendisine iltica yoluyla gelmek isteyen Karaçaylıları kabul ettikten sonra bu gelecek olan göçmenlerin iskânları için yukarıda da değindiğimiz gibi müsait iskân yerlerini de tespit etmiştir. Osmanlı kayıtlarından da anlayacağımız üzere bu yerlerden biri de Konya vilayeti Sarayönü-Başhüyük mevkiisidir. Mesela, 400 hanelik Karaçaylı göçmenin Konya Sarayönü karyesi ve şimendifer hattının yakınlarındaki Başhüyük mevkiine iskânları düşünülmüştür. Fakat iskân yeri tespit edilen bu 400 hane göçmenin hepsi Başhüyük mevkiine gitmemiştir. Bu adı geçen göçmenlerin ancak 240 hanesi Hükümetçe gösterilen iskân yerlerine gitmiştir. Geriye kalan 160 hanenin ise Hüdevandigar vilayetine firar ettiği görülmektedir (A.MKT. MHM 529/75). Osmanlı Hükümeti, bu firarları engellemek için ilgili

² BOA; Y.PRK.AZJ. 48/46 (H.6 Cemaziyelahir 1321/M. 30 Ağustos 1903) ayrıca bk. Telgrafta üç yüz yetmiş hanenin listesiyle beraber Kafkas Türklerinin göç için Osmanlı resmî makamlarının yazışma sonucunu acele bekledikleri de yazılmaktadır.

kurumları uyarmıştır. Bu uyarılara bağlı olarak, Başhüyük'e iskân için gönderilen göçmenlerin buradan ayrılma istemelerinin engellenmesi ve onların yerleştirilmeleri hususuna özen ve dikkat gösterilmesi hususunda Hükümetçe Muhacirin-i İslamiye Komisyonu Alisi Birinci Azalığına tezkire, Konya Vilayeti'ne ise şukka gönderilmiştir (A.MKT. MHM 529/70). Hükümetin firar hususundaki uyarıları göçmenlerin yeni bir kaos ve asayiş olaylarına karışmalarını engellemek yönündedir. Fakat tüm çabalara rağmen bazı Karaçay göçmenleri, iskân olundukları mahalleri çeşitli sebeplerle terk etmiştir. Göçmenlerin iskân mahallerini terk etmeleri mahalli idarecileri zor durumda bırakmıştır. Mesela, Konya Vilayetine bağlı Sarayönü Karyesine ve Başhüyük mevkiine iskânları düşünülen Karaçay göçmenleri, burada iskân olunmak istememişlerdir. Bu yüzden söz konusu göçmenler, Karahisar Sancağı, Aziziye kazası Kiliseyaylası'na izinsiz olarak gitmişler; burada kendilerine ait olmayan hanelere yerleşmişlerdir (BOA; Y.MTV 290/143 H. 12 Ramazan 1324/ M. 30 Ekim 1906; A.MKT. MHM 529/75 H. 10 Şevval 1324/ M.27 Kasım 1906). Karaçay göçmenlerine gösterilen yerlere yerleşmek istememelerinin sebebi Osmanlı makamlarınca araştırılmıştır(BOA; Y.MTV 290/143H. 12 Ramazan 1324/ M. 30 Ekim 1906; A.MKT. MHM 529/75 H. 10 Şevval 1324/M. 27 Kasım 1906). Hatta göçmenler Konya vilayetinde adı geçen yerlere iskânlarında ısrar edilmesi durumunda hem memleketlerine geri dönmeyi hem de kendilerini ikna etmek isteyen kolluk kuvvetlerine silahlarıyla karşılık vermeyi düşünmüşlerdir. Fakat Osmanlı Hükümeti bu iki durumun da yaşanmasını istemediği için göçmenlerin Karahisar Sancağı Aziziye kazası Kiliseyaylası'na iskânlarına izin vermiştir. Yapılan araştırmalarda Karaçay göçmenlerinden Konya vilayetine yerleştirilen "kul" yani kölelerle aynı mahalde yaşamak istemedikleri anlaşılmıştır (BOA; A.MKT. MHM 529/75 H. 10 Şevval 1324/M. 27 Kasım 1906). Böylece Karaçay Türklerinde mevcut olan sosyal sınıflaşma göçmen iskânında Osmanlı resmî makamlarını daha dikkatli olmaya sevk etmiştir. Fakat bu durumun zaman içinde daha kabul edilebilir bir hal aldığını Kafkasya'daki sosyal yaşamdaki keskin düşüncenin değiştiğini söyleyebiliriz. Mesela, sosyal durumla alakalı Tokay Bey'in söyledikleri bu söylemimize destek niteliğindedir. Tokay Bey: "*Geçmişte biy, özden, kul diye duyardık bu ayrımlar şöyleydi: Biy, yöneticiler yani toplumun ileri gelenlerinin liderleriydi. Özden, parasal olarak daha iyi durumda olan hüür sülalelerdir. Kul, Karaçay-Malkar olmayan köye sonradan gelip yerleşen işçiler diyebiliriz, Anadolu'ya geldikten sonra belirli bir zaman devam ettiyse de günümüzde bu ayrımlar kalmadı*"³ dedi.

Ayrıca Konya'ya yine 176 hane Karaçaylı göçmenin iskân edilmeleri için İrade-i Seniyye çıkarıldığını görmekteyiz (A.MKT. MHM 529/70; İ.HUS 66; İ.HUS 146/65; İ.HUS 149/65).

Karaçaylıların ikinci kitlesel göçü 1905 yılında başlamıştır. Bu göç Karaçaylılarca ikinci İstanbulcular olarak adlandırıldığı az önce ifade etmiştik. Konya-Başhüyük'e Karaçaylılarca yapılan göçün burada yaşayan halkın hafızasında yer almasını

³ Tokay Delibay (Koçgar-Kipge, 1952) Görüşme yeri ve saati: Konya/Meram 11.03.2015 14:00-15:00.

anlayabilmek için Başhüyük'e iskân süreci ve sonrası üzerine 2015 Martında sözlü tarih çalışması yaptık. Yaptığımız görüşmelerde bu göçün hafızadaki durumunu şöyle özetleyebiliriz. Başhüyük köyünde doğmuş olan Tokay Delibay Anadolu'ya gelişleriyle ilgili bize şu bilgileri verdi. “Benim Babaannem Kafkasya'dan 17 yaşında 2. İstanbulcu olarak adlandırılan grupla gelmiş. Kafkasya'da Yukarı Teberdi dedikleri bölgeden gelmişler kendisi Kipgel olarak adlandırılan sülalenin kızıdır. Kartatam (dedem) ise Koçgarları dediğimiz ailedendir”⁴. Tokay Bey'in verdikleri bilgilerle yukarıda da değindiğimiz üzere Başbakanlık Osmanlı arşivindeki bilgilerin uyduğunu görmekteyiz. Göçün yakın tarihlerde olması hafızaların da tazeliğini göstermektedir. Aynı zaman da Osmanlı kayıtlarına yansımayan bilgilerde tesadüf etmekteyiz. Mesela; Başhüyük köyünde Yukarı Teberdi bölgesinden gelenlerin olduğu ve Karaçaylıların Kipgele (Kipgeler) sülalesine ait bireylerin burada yerleştirildikleri anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalarımıza ilave olarak Talha Bağcı'nın verdiği bilgileri de ilave edebiliriz. Balcı Kafkasya'dan Başhüyük'e geliş hikayelerini bize şöyle anlatmıştı: “Büyüklerimizin anlattığına göre sülalemiz Teberdi bölgesinden gelmiş. Kafkasya'da büyük ferah evlerde yaşamışlar geniş tarımsal arazilere sahipmişler. Büyük hayvan sürülerine sahipmişler. Kafkasya'dan Şam'a gitmek amacıyla yola çıkmış burada bir mola verildiğinde dönemin Osmanlı hükümeti bizim burada kalmamızı istemiş Konya valisine Karaçaylıları orda tutun denmiş. İskânı bizzat Abdülhamit'in yaptığı söyleniyor o yüzden Başhüyük kasabasının bundan önceki adı Ümran-ı Hamidiye'dir. Yani Hamid'in imarını yaptığı köy anlamına gelir.

Ayrıca buraya gelenler bir bitki görmüşler bu bitkinin adı gelev (gelevhans)dir. Bu bitki Kafkasya'dan süre gelen bereketin habercisi hayvanların otlayacağı alan olarak görülür. Bu bitki uğruna Konya'da kalınmıştır”⁵. Karaçaylıların Başhüyük'ü kabullerinde Kafkasya'nın bir bitkisinin bile etkisi olduğu ifadesi aslında bize vatan hasreti ve benzerliğin ne kadar önemsendiğini göstermektedir. Ayrıca görüşme yaptığımız kişilerden birbirine benzer göç hikâyelerini dinlemiştik⁶. Göçün 110 yılın önce olması bu bilgilere şüphe ile bakmamıza sebep olabilir, fakat Kafkas halklarının

⁴ Tokay Delibay (Koçgar-Kipge, 1952) Görüşme yeri ve saati: Konya/Meram 11.03.2015 14:00-15:00.

⁵ Talha Bağcı (Bavcu, 1969, Konya/Sarayönü) Konya/Sarayönü 12.03.2015 – 16:30. kendini tanıtırken, Kafkasya'daki unvanımız Bavcu ağır anlamına gelir ikinci anlamı da bildiğimiz bağdır. Kafkasya da Mirza da denir. İki farklı sülale gibi görünse de aynı ailedir. Mirzadan doğanlar Mirza, Kandavurdan doğanlar bavcu soyadını almış böylelikle farklı soy gibi görünmüş. Anadolu'ya geldiğimizde soyadı kanunuyla Bağcı soyadını almışız, ifade etmişti.

⁶ Bu konuda birçok rivayet var. Bizim halkımız hicret etmek için Kafkasya'dan yola çıkmışlar burada sürgün ve bir kaçış söz konusu değildir. Hicret yeri olarak Şam ya da Mekke seçilmiş hicret nedeni ise dinimizi korumaktır. Burada Konarlar köyünde bir mola verildiğinde bu bölge beğenilmiş aslında Yalova ve İstanbul yerleşim yeri olarak teklif edilmiş bizimkiler kabul etmemiş. Tamadalar burayı beğenmiş Sultan Abdülhamit büyük destek vermiş yeni evler yaptırılmış. İlk adı da Ümran-ı Hamidiyedir. Cumhuriyet devrinden sonra isim değişikliğiyle Başhüyük ismini almış. Bu ismi de kasabamızın girişinde bulunan hüyükten aldığı anlatılır. Ramazan Malkondu (Malkondu, 1961, Konya/Başhüyük 11.03.2015 – 16:12) Ben Ramazan Malkondu sülalemiz Malkondular diye geçer Kafkasya'daki köyümüzle ilgili olarak komşum İsmail'in ve halamın anlattığı kadarıyla köyümüz Koban/Kuban nehrinin kenarındaymış Teberdi denilen yerden gelmişiz.

kültürlerine olan bağlılık ve sosyal yaşam disiplinleri bilgilerin doğruluğuna bizi götürür. Ayrıca görüşülen kaynak kişilerin verdikleri bilgilerle Osmanlı Arşivi kayıt verilerinin uyduğunu da görmekteyiz. Başhüyük isminin Ümran-ı Hamidiye olarak değiştirilmesi teklifi Sultan Abdülhamid'den dolayı ve Osmanlı padişahının Karaçaylılara özel ilgisinden kaynakladığını Osmanlı kayıtlarından görmekteyiz (A.MKT. MHM 530/9; DH. MKT 1140/6).

Başhüyük Beldesi Sarayönü'nün 6 km doğusunda yüzyılın başında Kafkasya'dan göç eden Karaçay Türkleri için boş bir alanda 1903-1904 yıllarında kurulmuştur. Yeni planlı kurulmuş bir köy olduğu için göçmenler buraya alınmıştır. Köy, imar planına göre dik caddeler ve bunlar arasında dört köşe imar adaları oluşturulmuş ve her adanın köşesine bir çeşme yapılmıştır⁷.

Fotoğraf-1: Kafkasya'daki Karaçay Köyleri ⁸

Yapılan Yardımlar

Osmanlı Hükümeti, Muhacirin-i İslamiye Komisyonu Alisi kontrolünde iltica yoluyla kendisine sığınan Karaçaylı göçmenlere yardımlarda bulunmuştur. Bunları hane yardımı, ziraat yardımları(arazi ve malzeme), hayvan, yol yardımı olarak sıralayabiliriz (Y.MTV 291/40; Y.MTV 290/61; Y.MTV 295/117) Bu bağlamda devletin gelen göçmenleri biran önce yerleştirmeye ve onların ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştığını söyleyebiliriz. Karaçaylıların Osmanlı Devleti'nin bu tavrından memnun olduklarını anlamaktayız. Zira 2015 yılında yani göçün 110. Yılında bile bu göçmenlerin torunlarının hafızalarında aynı memnuniyet ifadelerine rastlamaktayız. Mesela; görüşmede Tokay, *Abdülhamit döneminde bizimkilere çok güzel iltifat edilmiş*, dedi.

⁷ Mehmet Bildirici, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Tarihi Su Yapıları Konya, Karaman, Niğde, Aksaray, Yalvaç, Side, Mut, Silifke, Ankara 2009, s.306

⁸ <http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0287-balkar.htm>

Ayrıca köyün mimarisi ve geçim kaynaklarıyla ilgili bilgiler de veren Tokay sözlerine şöyle devam etti: *“Padişah tarafından Hilal şeklinde tasarlanmış bir köy kurulmuştur. Başhüyük'teki şehir planı birçok şehirde yoktur. Rivayete göre köyün planı Abdülhamit'in elinden çıkmıştır. Başhüyükte, sokaklar birbirini kesen adalar ve 4 ana caddeye dağılmıştır yaklaşık 500 hanelik bir köydür. Köyün genel geçim kaynağı çiftçilik ve hayvancılıktır biz malçılık deriz koyun, davar yetiştirmeye devam edilmiştir”*⁹.

Başhüyük'te Sosyal Yaşam

Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne iltica yoluyla gelen tüm halklar, iskân olundukları yerlere kültürlerini de taşımışlardır. Kafkas halklarının en ayırt edici unsurlarının başında sosyal yaşamlarına bağlılıkları ve bu yaşamı sürdürme çabası gelmektedir. Osmanlı Devleti'ne göçleri sırasında ve Cumhuriyet döneminde bu çabaları görmekteyiz. Mesela, *“Kafkasya'dan buraya gelen Atalarımız gelenek ve göreneklerini Kafkasya'da olduğu gibi buraya taşımış ve devam ettirebilmiştir. Bizim orda da(Kafkasya kast ediliyor) bir takım değişiklikler oldu biliyorsunuz, 1943-1944 kıyımları oldu. Bir takım sıkıntılardan dolayı 13 yıl boyunca Asya ve Sibiryta bölgesinde kaldık buralara sürüldük. Örf-adetlerde bir takım değişiklikler oldu ama şimdi beraber adetlerimizi yaşatmaya çalışıyoruz”*¹⁰. Bu sözleri söyleyen Kafkasya'dan Başhüyük'e gelmiş olan bir Karaçaylının ortak kültürün sürdürülebilmesi için yapılan çabaların sadece bir göstergesidir. Bunun dışında hem Kafkasya'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne hem de Türkiye Cumhuriyeti'nden Kafkasya'ya özellikle yaz aylarında tüm yaştaki Karaçaylılar gidip gelmektedirler. Bu gidip gelmelerin amacı ortak kültürü yaşatmaktır.

Kuzey Kafkas Karaçay Malkar Derneği Başkanı olan Tokay Delibay'a Karaçay kültürünü koruma ve yaşatma adına yaptıkları çalışmalarını sorduk. Başkan bize şu bilgileri verdi: *“Biz Karaçay Türkçesi konuşuyoruz ama Türkiye Türkçesinden kelimeleri kullanmaya başladık aynı şekilde Marat Malkar bölgesinde yaşadığı için Rusça kelimeler kullanmaya başlamış yani istemeden de olsa asimilasyon oluyor. Mesela 'Hatçuk' eşya demektir ama artık hatçuk kelimesi kullanılmıyor. Dil konusunda çalışmalarımız oldu geçen sene Kafkasya'dan dil hocası geldi. Kirilcesi Türkçesi ve Karaçaycası yazıldı çocuklara öğretildi. Yine akordiyon ve ekip hocası getirildi.*

Dans hocamız Marat geldi onun burda bize ve gençlere büyük etkisi oldu. Gençlere eğitim verdi. Onun doğruluğundan dürüstlüğünden etkilenen çocuklar Kafkasya'ya yöneldi köklerine bağlandı. Şimdi hepsi oraya gitmek istiyor. Mesela şöyle bir örnek veriyim annesi Karaçaylı olmayan bir kızımız akşam ayrılırken 'Savkal' dedi.

⁹ Tokay Delibay 01.10.1952 Konya/Başhüyük kasabası doğumluyum emekli tarih öğretmeniyim, Şu anda Başhüyük Kuzey Kafkas Karaçay-Malkar derneğinin başkanı, Görüşme yeri ve saati: Konya/Meram 11.03.2015 14:00-15:00 Tokay Delibay (Koçgar-Kipgele(Kipgeler), 1952) Görüşme yeri ve saati: Konya/Meram 11.03.2015 14:00-15:00.

¹⁰ Marat Mirzoev, Kafkasya'da Malkar Bölgesinde yaşamaktadır. Görüşme yeri ve saati: Konya/Meram 11.03.2015 14:00-15:00.

Önceden bu kelimeyi kullanmaz hoşçakal derdi. (savkal=hoşçakal) böyle şeyler bizi sevindiriyor". Başkanın verdiği bilgilerden dil alanında da çalışmalar olduğunu anlamaktayız ki dil bir topluluğun kültürel olarak yaşaması için oldukça önemlidir.

Başhüyük'teki ekonomik faaliyetlere dair görüşmelerde elde ettiğimiz verilerden şu bilgilere ulaştık: *"Bizim Karaçay atları ünlüdür. İlk dönemde yoğun şekilde at yetiştirilmiş köyün girişinde hara dediğimiz bina var orası hala ayaktadır. Seksenlere kadar atın yanında büyük ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği artmış. 15-20 bin kadar koyun 1000 kadar büyükbaş yetiştiriliyordu. Zamanla çiftçiliğe önem verildi ve çiftçilik hayvancılığı geçti son 15 yıldır okuyan çok olduğu için köyden kente göç hızlandı çiftçilik de azaldı. Yine de köklü çiftçi aileler var"*, olduğu ifade edilmişti.

Karaçaylıların Kafkasya'daki sosyal yaşamlarının hemen her yönünü Anadolu'ya taşıdıklarını söyleyebiliriz. Bu yaşama ait bir örnek de kız kaçırma hadiseleridir. İlhan Akgöbek bu konuda Başhüyük'teki kız kaçırma meselesini kendi örneğinde bize anlatmıştı. *"Ben size kendi kaçırılma olayımı anlatayım. Bizim çeşmeler önceden sokaktaydı su almaya çıktım beni kaçırıcaklarından haberim de yoktu. Bizim burada bakkal vardı beni orda beklerlermiş ben çeşmeye gelmeye başlayınca gördüm akrabalarından birini köşeye gözcü koymuşlar tabi gidip diğerlerine haber verdi. Traktörle yanıma geldiler traktörün motoru yanıyor güğümü ver de su dökeyim dedi. Güğümü verince beni tutup traktöre attı. Beni amcağıle götürdüler orya koydular. Tabi benim küçük kardeşim falan gelip evin pencerelerini kırdılar biraz kızdılar sonra aradan 1 hafta geçince anlaşılabilir barıştılar nikahımı abim yaptırdı. Kocamın ismi Nazmi Akgöbek 3 ay sonra falan bir şey kalmadı herkes barıştı"*¹¹.

Son olarak Başhüyük'teki nüfusa değinmek istemekteyiz. 1990 Türkiye genel nüfus sayımına göre Başhüyük 2201 nüfusa sahiptir. Türkiye İstatistik Kurumu, 2010 Adrese Dayalı Nüfus Sayımı verilerinde Başhüyük 1165 nüfusa sahiptir. Bu nüfusun 558'i erkek, 607'si ise kadınlardan oluşmaktadır¹². 2014 nüfus sayımına göre ise Başhüyük nüfusu 858 olarak görülmektedir¹³. Bu verilerden de anlayacağımız üzere Türkiye şartlarında köy nüfusunun eğitim, sağlık, iş gibi sebeplerden dolayı azalması doğrultusunda Başhüyük nüfusunun da azaldığını söyleyebiliriz. Buna rağmen Başhüyük Türkiye'de Karaçay nüfusunun en yoğun olduğu yerdir.

¹¹ İlhan Akgöbek (Caba, 1945 konya/Başhüyük) 12:30 – 12.03.2015

¹² http://www.sarayonu.gov.tr/default_B0.aspx?id=344

¹³ http://www.nufusu.com/ilce/sarayonu_konya-nufusu

SONUÇ

Karaçaylılar Kafkasya'nın kadim halklarındadır. Rus Devleti'nin Kafkasya'yı işgal faaliyetleri çalışmalarında Karaçaylılar da tüm Kafkas halkları gibi nasiplerini almışlardır. Rusya'nın bölgedeki siyaseti nedeniyle bu kadim halk kendi Anavatanlarından Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir.

Karaçay halkının Osmanlı Devleti'ne iki kitlesel göç yaptıklarını Osmanlı kayıtlarından takip etmekteyiz. Bu iki kitlesel göç 1885 ve 1905 yıllarında yapılmıştır. Karaçay halkı bu iki göçü kendilerince adlandırmışlardır. 1885'teki ilk kitlesel Karaçay göçüne Birinci İstanbulcular, 1905'teki göçe ise İkinci İstanbulcular demişlerdir.

İkinci İstanbulculular olarak adlandırılan kitlesel göçle gelen göçmenlerin bir kısmı Konya-Sarayönü Başhüyük mevkiine Osmanlı Hükümetince yerleştirilmişlerdir. Başhüyük yerleşimleri hem Osmanlı kayıtlarında hem de sözlü tarih çalışmalarında birbirleriyle örtüşen bilgileri içerisinde barındırmaktadır. Osmanlı Padişahi II. Abdülhamid'in Karaçay göçmenlerine özel ilgi gösterdiği ve onların iskân mahallerini bir hilal şeklinde çizdirilerek yerleştirildiklerini anlamaktayız.

Osmanlı Hükümeti'nin Osmanlı coğrafyasına göç eden tüm göçmenlere yaptığı yardımların Karaçay göçmenlerine de yaptığını söyleyebiliriz.

Başhüyük'te Karaçaylıların Kafkasya'daki sosyal yaşamlarını koruduklarını günümüzde de bunu devam ettirdiklerini sözlü görüşmelerden anlamaktayız. Başhüyük'te ekonomik yaşam ilk başlarda hayvancılığa dayalı olduğunu daha sonra ise hayvancılığın tarımın karşısında biraz gerilediğini görmekteyiz.

Türkiye'deki köyden kente göç neticesinde köy nüfusunun azalması meselesini Başhüyük'te de kendisini gösterdiğini genel nüfus sayımlarından takip etmekteyiz.

KAYNAKÇA

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ

A.MKT. MHM 529/75

A.MKT. MHM 529/70

A.MKT. MHM 530/9

A.MKT. UM. 525/26

DH. MKT 1140/6

İ.HUS 66

İ.HUS 146/65

İ.HUS 149/65

Y. A. RES 29/41

Y.MTV 290/14

Y.MTV 290/61

Y.MTV 291/40

Y.MTV 295/117

ARAŞTIRMA ESERLER

ADİLOĞLU, Adilhan (),“Karaçay Malkar Türkleri”, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi Karaçay-Malkar Edebiyatı*, C.22, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.

CAFEROĞLU, Ahmet, *Türk Kavimleri*, Enderun kitabevi, İstanbul 1988.

SAYDAM, Abdullah, *Kırım ve Kafkas Göçleri(1856-1876)*, Ankara 1997.

SOLMAZ, Sefer, “Anadolu’daki Karaçay Varlığı”, *Türk Yurtları Dergisi* sayı:3 Temmuz-Ağustos-Eylül 1990, ss.50-51.

TABAĞCI, Nurullah, *Kültürlerarası İletişim Sürecinde Alt Kültürde Kimliğin Oluşumu(Türkiye’deki Karaçay Topluluğu Örneği)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2008 (Basılmamış Doktora Tezi).

TAVKUL, Ufuk, *Kafkasya Gerçeği*, Selenge Yayınları, İstanbul 2007.

--- “Karaçay-Malkarlıların Etnik ve Sosyal Yapısı”, *Karaçay-Balkarlar* (der: Ufuk Tavkul-Yaşar Kalafat), Karam, Ankara 2003, ss.46-75.

--- *Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1993.

TEMİZKAN, Abdullah, “Karaçay-Malkar Türklerinin Anadolu’ya İskânı: 1905 Muhacirleri”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, Sayı:3-4, Ankara 2008, ss.96-106.

TÜRKOĞLU, İsmail , “Karaçay-Balkarlar”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 24, Diyanet Vakfı Yay. İstanbul 2001.

YILMAZ, Mehmet, *Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1996 (Basılmamış Doktora Tezi).

KAYNAK KİŞİLER

İlhan Akgöbek (Caba, 1945 konya/Başhüyük)

Marat Mirzoev, Kafkasya'da Malkar

Ramazan Malkondu (Malkondu, 1961, Konya/Başhüyük

Talha Bağcı (Bavcu, 1969, Konya/Sarayönü)

Tokay Delibay (Koçgar-Kipgele(Kipgeler, 1952)

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.sarayonu.gov.tr/default_B0.aspx?id=344

http://www.nufusu.com/ilce/sarayonu_konya-nufusu

<http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0287-balkar.htm>

Sözlü Tarih Çalışması Fotoğrafları

Soldan: Tokay Delibay-Marat Mirzoev Soldan: Marat Mirzoev-Tokay Delibay-Ali Karçaaltıncaba

Soldan: İsmail Ortabay-Ramazan Malkondu

İlhan Akgöbek

İlhan Akgöbek

Ramazan Malkondu

Talha BAĞCI

Başhüyük'te Okul

Başhüyük'te Manzaralar

Başhüyük Mezarlığı

el merhum karakuş vefa doğru ağa ruhuna fatiha 1330

El merhuma Arslan bey kerimesi habibe hanım
ruhu için fatiha 1339

El merhume toğzak ağa refikası solmaz
(ölmez) han hanım ruhu için fatiha 1345

